«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Проректор з наукової роботи
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
_____Ганна ТОЛСТАНОВА
«___» _____2026 р.

ВИСНОВОК

Київського національного університету імені Тараса Шевченка про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Лисак Ангеліни Андріївни на тему: «Принцип верховенства права в кримінальному праві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Витяг
з протоколу № 8 засідання кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

від «08» січня 2026 року

Присутні: *головуюча на засіданні* – завідувачка кафедри кримінально-правової політики та кримінального права, кандидат юридичних наук, доцент Стрижевська А.А., *науково-педагогічні працівники кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права* – кандидат юридичних наук, професор Андрушко П.П., доктор юридичних наук, професор Берзін П.С., доктор юридичних наук, професор Волинець Р.А., доктор юридичних наук, професор Дудоров О.О., кандидат юридичних наук, професор Задоя К.П., доктор юридичних наук, доцент Кікалішвілі М.В., кандидат юридичних наук, професор Шапченко С.Д., кандидат юридичних наук, доцент Бахуринська О.О., кандидат юридичних наук, доцент Ільїна О.В., кандидат юридичних наук, доцент Ткаченко В.В., кандидат юридичних наук, доцент Шульженко Н.В., кандидат юридичних наук, асистент Айдинян А.В., кандидат юридичних наук, асистент Беньківський В.О., кандидат юридичних наук, асистент Пташенко Д.С., кандидат юридичних наук, асистент Яценко І.С.

Усього членів кафедри – 17
Присутні – 16

Запрошені: доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Кучинська О.П.

Серед присутніх 5 докторів юридичних наук і 12 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Засідання проведено у приміщенні Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. № 251).

Засідання кафедри є правомочним, якщо у її роботі бере участь не менше 2/3 членів кафедри. Кількість присутніх членів кафедри є достатньою для проведення засідання.

Порядок денний:

1. Обговорення дисертаційного дослідження аспірантки кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Лисак Ангеліни Андріївни на тему: «Принцип верховенства права в кримінальному праві», поданого на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Науковий керівник – професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор Берзін Павло Сергійович.

Дисертація виконувалась на кафедрі кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 7 від 25 листопада 2022 р.).

Виступили:

Здобувачка Лисак Ангеліна Андріївна представила презентацію за основними положеннями дисертації «Принцип верховенства права в кримінальному праві», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут права
Кафедра кримінально-правової політики та кримінального права

Дисертація Лисак Ангеліни Андріївни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право на тему:

«ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ»

Науковий керівник:
Берзін Павло Сергійович,
доктор юридичних наук, професор

Під час виступу аспірантка Лисак А.А. обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію, охарактеризувала об'єкт і предмет дослідження, виклала і прокоментувала основні положення, що містять наукову новизну та виносяться на захист, а також висновки, конкретизувала практичну значущість роботи.

Доповідачка пояснила, що кримінальне право характеризується найбільш інтенсивним втручанням у права та свободи людини. Таке втручання не повинно бути безсистемним та хаотичним, а має ґрунтуватись на принципах кримінального права. Виходячи з положень ст. ст. 8, 129 Конституції України, вбачається, що особливе значення серед усіх принципів належить саме принципу верховенства права.

Протягом останніх років вказаний принцип набув подвійного значення для нашої держави: з одного боку це умова національного права, а з іншого – важливий критерій для інтеграції України до Європейського Союзу.

Сучасна правозастосовна практика свідчить про наявність в тексті КК України колізій, прогалин та інших вад. Останні зумовлюють варіативність підходів до вирішення аналогічних кримінально-правових ситуацій, що, у свою чергу, призводить до формування суперечливої та непослідовної судової практики. В цих умовах прикладного значення набуває принцип верховенства права.

Обґрунтування вибору теми дослідження

І. Кримінальне право характеризується найбільш інтенсивним втручанням у права та свободи людини. Таке втручання не повинно бути безсистемним та хаотичним, а має ґрунтуватись на принципах кримінального права. Виходячи з положень ст. ст. 8, 129 Конституції України, вбачається, що особливе значення серед усіх принципів належить саме принципу верховенства права.

Протягом останніх років вказаний принцип набув подвійного значення для нашої держави: з одного боку це умова національного права, а з іншого – важливий критерій для інтеграції України до Європейського Союзу.

Станом на сьогодні принцип верховенства права є достатньо розробленим в теорії права. В галузі кримінального права принципу верховенства права не приділена належна та достатня увага. Відтак у кримінально-правовій науці до цього часу відсутнє цілісне та системне дослідження, яке б розкривало зміст вказаного принципу та особливості його реалізації. Наведене зумовлює науковий інтерес та практичну потребу у цій роботі.

Обґрунтування вибору теми дослідження

II. Попри наявність значного масиву наукових праць, присвячених дослідженню принципу верховенства права на загальнотеоретичному рівні, у кримінально-правовій науці до цього часу відсутнє цілісне та системне дослідження, яке б розкривало зміст вказаного принципу та особливості його реалізації на теоретичному, нормативному та правозастосовчому рівнях кримінального права. Наведене зумовлює науковий інтерес та практичну потребу у цій роботі.

З огляду на зазначене, Лисак А.А. було визначено мету, яка полягає у з'ясуванні змісту та особливостей реалізації принципу верховенства права у кримінально-правовій площині з метою вироблення науково обґрунтованих підходів до його застосування, що сприятиме забезпеченню правильної, послідовної та одноманітної судової практики.

Мета дослідження

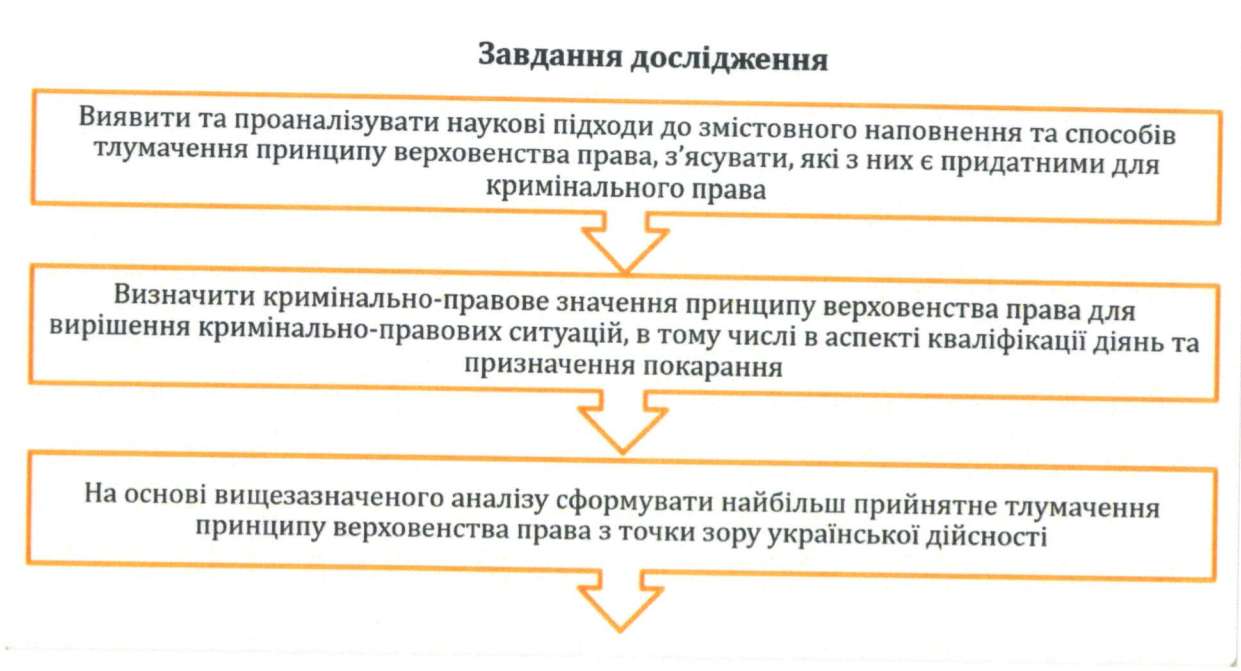
Метою дисертаційного дослідження є з'ясування змісту та особливостей реалізації принципу верховенства права у кримінально-правовій площині з метою вироблення науково обґрунтованих підходів до його застосування, що сприятиме забезпеченню правильної, послідовної та одноманітної судової практики.

Відповідно до поставленої мети були сформовані такі завдання дослідження:

– виявити та проаналізувати наукові підходи до змістовного наповнення та способів тлумачення принципу верховенства права, з'ясувати, які з них є придатними для кримінального права;

– визначити кримінально-правове значення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, в тому числі в аспекті кваліфікації діянь та призначення покарання;

– на основі вищезазначеного аналізу сформувати найбільш прийнятне тлумачення принципу верховенства права з точки зору української дійсності;

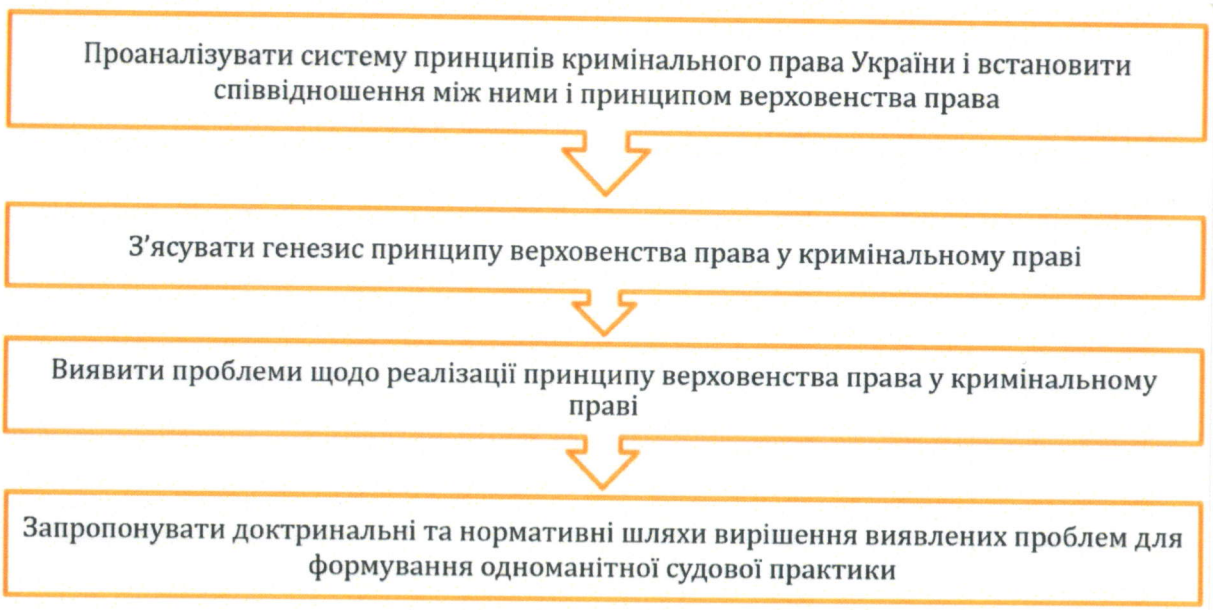

– проаналізувати систему принципів кримінального права України і встановити співвідношення між ними і принципом верховенства права;

– з'ясувати генезис принципу верховенства права у кримінальному праві;

– виявити проблеми щодо реалізації принципу верховенства права у кримінальному праві;

– запропонувати доктринальні та нормативні шляхи вирішення виявлених проблем для формування одноманітної судової практики.

Здобувачка звернула увагу, що об'єктом дослідження було визначено суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням кримінально-протиправних діянь. Предметом дослідження було визначено принцип верховенства права у кримінальному праві.

Об'єкт та предмет дослідження

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням кримінально-протиправних діянь.

Предметом дослідження є принцип верховенства права у кримінальному праві.

В ході наукового дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, зокрема, історичний, порівняльно-правовий, індуктивний, дедуктивний, методи аналізу та синтезу, формально-логічний метод, системно-структурний метод, а також метод тлумачення норм права.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження та складається з анотації державною та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що логічно поєднані у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (286 найменувань) і додатків.

Методи дослідження

Історичний – під час дослідження становлення, еволюції та тенденцій розвитку принципу верховенства права у окремих джерелах кримінального права

Індуктивний метод дозволив встановити загальні ознаки принципу верховенства права та проблеми, які виникають під час його реалізації у кримінальному праві

Дедуктивний метод дозволив виявити конкретні елементів досліджуваного принципу на рівні кримінального права

Порівняльно-правовий – під час зіставлення кримінально-правових норм різних держав

Методи аналізу та синтезу – під час дослідження доктринальних підходів до тлумачення принципу верховенства права на рівні теорії права та кримінального права, а також узагальнення різних точок зору та формування власної позиції

Системно-структурний – під час з'ясування складових елементів принципу верховенства права, а також його співвідношення з іншими принципами кримінального права

Формально-логічний метод – під час дослідження змісту кримінально-правових норм та понять, які пов'язані із реалізацією принципу верховенства права

Метод тлумачення норм права – під час розкриття змісту окремих положень кримінального законодавства

Здобувачка відзначила, що наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі вперше у юридичній науці України комплексно досліджено принцип верховенства права та його реалізацію у кримінальному праві.

Уперше:

– встановлено, що для кримінального права є прийнятним загальнотеоретичне тлумачення принципу верховенства права з точки зору поелементного підходу як системоутворюючого принципу, до складу якого входять принципи нижчого рангу (дотримання природних прав людини, справедливість, рівність перед законом, законність, правова визначеність, належне врядування, поділ влади на три гілки, незалежність суду і суддів);

– здійснено аналіз становлення та розвитку принципу верховенства права і особливостей його реалізації у кримінальному праві. Встановлено, що в Україні вказаний принцип еволюціонував від повного ототожнення із верховенством закону та відсутністю в джерелах кримінального права до отримання самостійного прикладного значення та змістовного закріплення в КК України;

Наукова новизна

Вперше:

встановлено, що загальнотеоретичне тлумачення принципу верховенства права з точки зору поелементного підходу як системоутворюючого принципу, до складу якого входять принципи нижчого рангу (підпринципи), зокрема дотримання природних прав людини, справедливість, рівність перед законом, законність, правова визначеність, належне врядування, поділ влади на три гілки, незалежність суду і суддів, є прийнятним для кримінального права;

здійснено аналіз становлення та розвитку принципу верховенства права і особливостей його реалізації у кримінальному праві. Встановлено, що в Україні вказаний принцип еволюціонував від повного ототожнення із верховенством закону та відсутністю в джерелах кримінального права до отримання самостійного прикладного значення та змістовного закріплення в КК України;

– комплексно розкрито кримінально-правове значення принципу верховенства права, яке виявляється в таких положенням: узгодження та відповідність положень КК України нормам Конституції України, міжнародними договорам, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також загальновизнаним міжнародним принципам; відповідність норм КК України рішенням КСУ та практиці ЄСПЛ; визначеність кримінальних правопорушень, а також відповідальності за їх скоєння лише нормами КК України; системне узгодження положень Загальної та Особливої частини КК України; визначення змісту окремих інститутів та субінститутів кримінального права, коли відсутні відповідні нормативні орієнтири;

– на основі аналізу правозастосовчої практики виявлено наявність численних проблем (нестабільність кримінального законодавства, що проявляється у частих і несистемних змінах до КК України; наявність колізій і прогалин; невідповідність структурних елементів КК України один одному; невідповідність КК України Конституції та чинним міжнародним договорам; поверхове чи маніпулятивне використання практики ЄСПЛ; неврегульованість

зворотної дії в часі рішень КСУ), для розв'язання яких сформовано комплекс правил, які мають застосовуватися правозастосувачами під час вирішення кримінально-правових ситуацій, найбільш значущими з яких є такі: (1) в разі наявності протиріччя між приписами КК України та нормами ратифікованих ВРУ міжнародних договорів, застосуванню підлягає норма ратифікованого міжнародного договору; (2) в разі наявності протиріччя між нормами кримінального права, застосуванню підлягає норма, яка ставить суб'єкта кримінального правопорушення в найбільш сприятливе становище.

Наукова новизна

Вперше:

комплексно розкрито кримінально-правове значення принципу верховенства права (узгодження та відповідність положень КК України нормам Конституції України, міжнародними договорам, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також загальновизнаним міжнародним принципам; відповідність норм КК України рішенням КСУ та практиці ЄСПЛ; визначеність кримінальних правопорушень, а також відповідальності за їх скоєння лише нормами КК України; системне узгодження положень Загальної та Особливої частини КК України; визначення змісту окремих інститутів та субінститутів кримінального права, коли відсутні відповідні нормативні орієнтири);

на основі аналізу правозастосовчої практики виявлено наявність численних проблем, для розв'язання яких сформовано комплекс правил, які мають застосовуватися правозастосувачами під час вирішення кримінально-правових ситуацій.

Удосконалено:

– правила застосування практики ЄСПЛ, що містить в собі тлумачення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, які направлені на усунення поверхневого, формального, непослідовного, вибіркового та неправильного застосування національними судами цієї практики;

– положення про можливість застосування у кримінальному праві аналогії закону, крім випадків визначення кримінальної протиправності діяння та кримінально-правових наслідків за його скоєння, оскільки лише в таких випадках потенційний суб'єкт кримінального правопорушення буде поставлений в несприятливе становище та позбавлений можливості прогнозувати кримінально-правові наслідки своїх діянь;

– положення про можливість зворотної (ретроспективної) дії в часі рішень КСУ, якими певні кримінально-правові норми визнані неконституційними, до відносин, які виникли до ухвалення таких рішень, оскільки в цих випадках кримінально-правова норма втрачає свою чинність не через прийняття ВРУ окремого закону, а внаслідок визнання її не конституційною саме за рішенням КСУ.

Наукова новизна

Удосконалено:

правила застосування практики ЄСПЛ, що містить в собі тлумачення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, які направлені на усунення поверхневого, формального, непослідовного, вибіркового та неправильного застосування національними судами цієї практики;

положення про можливість застосування у кримінальному праві аналогії закону, крім випадків визначення кримінальної протиправності діяння та кримінально-правових наслідків за його скоєння, оскільки лише в таких випадках потенційний суб'єкт кримінального правопорушення буде поставлений в несприятливе становище та позбавлений можливості прогнозувати кримінально-правові наслідки своїх діянь;

положення про можливість зворотної (ретроспективної) дії в часі рішень КСУ, якими певні кримінально-правові норми визнані неконституційними, до відносин, які виникли до ухвалення таких рішень, оскільки в цих випадках кримінально-правова норма втрачає свою чинність не через прийняття ВРУ окремого закону, а внаслідок визнання її не конституційною саме за рішенням КСУ.

Набули подальшого розвитку:

– теоретичні положення про систему принципів кримінального права. Виявлено, що принципи кримінального права у своїй сукупності формують зміст принципу верховенства права. Відтак принцип верховенства права окреслює контури інших принципів кримінального права, чим зв'язує їх в єдину систему;

– пропозиції по вдосконаленню КК України та інших актів, серед яких запропоновано: (1) текстуально закріпити у КК України принцип верховенства права, що створить для правозастосувачів нормативну основу для його застосування під час вирішення кримінально-правових ситуацій та усуне будь-які сумніви в неможливості наведеного; (2) доповнити КК України положенням про можливість застосування аналогії закону в Загальній частині КК України – з аналогічних мотивів; (3) доповнити КК України правилом подолання колії між нормою КК України та чинного міжнародного договору, ратифікованого ВРУ, враховуючи складність цього виду колізії та процеси гармонізації законодавства України та ЄС; (4) внести зміни до Конституції України – для передбачення Основним Законом кримінальних поступків, а не лише злочинів.

Наукова новизна

Набули подальшого розвитку:

теоретичні положення про систему принципів кримінального права. Встановлено, що систематизація останніх залежно від сфери дії в системі права є умовною та не відображає в повній мірі їх специфіку, оскільки якщо принцип відповідає певному елементу системи права, він має бути присутній в кожній кримінально-правовій нормі такого елементу, що не відповідає дійсності. Виявлено, що принципи кримінального права у своїй сукупності формують зміст принципу верховенства права. Відтак принцип верховенства права окреслює контури інших принципів кримінального права, чим зв'язує їх в єдину систему;

пропозиції по вдосконаленню КК України та інших актів, серед яких запропоновано: (1) текстуально закріпити у КК України принцип верховенства права, що створить для правозастосувачів нормативну основу для його застосування під час вирішення кримінально-правових ситуацій та усуне будь-які сумніви в неможливості наведеного; (2) доповнити КК України положенням про можливість застосування аналогії закону в Загальній частині КК України – з аналогічних мотивів; (3) доповнити КК України правилом подолання колії між нормою КК України та чинного міжнародного договору, ратифікованого ВРУ, враховуючи складність цього виду колізії та процеси гармонізації законодавства України та ЄС; (4) внести зміни до Конституції України – для передбачення Основним Законом кримінальних поступків, а не лише злочинів.

Після закінчення презентації Лисак А.А. присутніми на захисті фахівцями були поставлені такі питання:

Доцент, кандидат юридичних наук Стрижевська А.А.:

1) На яку емпіричну базу дослідження Ви спиралися?

2) З роботи видно, що було проведено аналіз рішень КСУ. Яка роль КСУ в реалізації принципу верховенства права у кримінальному праві? І чи є якісь проблеми, пов'язані з КСУ?

Лисак А.А.: Дякую за запитання. Емпіричну базу мого дослідження складають рішення КСУ, в яких згадується принцип верховенства права саме в кримінально-правовому контексті; рішення ЄСПЛ з тлумаченням принципу верховенства права у кримінальному праві; практика національних судів всіх інстанцій, оприлюднена в ЄДРСР, в тому числі ВАКС. Такий широкий обсяг проаналізованих рішень дозволив не лише виявити теоретичні аспекти верховенства права, а й сформувати конкретні правила для вирішення складних кримінально-правових ситуацій на практиці.

Щодо КСУ, його вплив на реалізацію принципу верховенства права у кримінальному праві проявляється в його рішеннях, які поділяються на такі різновиди: 1) рішення, в яких КСУ розглядає питання щодо визнання кримінально-правових норм такими, що відповідають або не відповідають Конституції України; 2) рішення, в яких КСУ здійснює тлумачення кримінально-правових норм.

Наразі існує гостра проблема щодо ретроспективної дії рішень КСУ, якими встановлена неконституційність кримінально-правової норми. Так, ст. 459 КПК України дозволяє переглядати судові рішення за виключними обставинами, зокрема, в разі встановлення КСУ неконституційності норми, яка застосовувалася при вирішенні справи, проте судова практика демонструє неоднозначні підходи, щодо можливості зворотної дії рішення КСУ в кримінальному провадженні.

Крім того, КСУ часто є непослідовним у своїх підходах щодо тлумачення певних принципів, понять та явищ, що знижує авторитет правових позицій КСУ та спричиняє їх некоректне застосування судами загальної юрисдикції. Наприклад, спочатку КСУ тлумачив юридичну визначеність як складову верховенства права через ясність та недвозначність закону України про кримінальну відповідальність. Однак в подальшому КСУ почав розглядати юридичну визначеність, ясність, недвозначність та передбачність як самостійні елементи принципу верховенства права.

Доцент, кандидат юридичних наук Стрижевська А.А.:

Ви згадали юридичну визначеність та передбачуваність як складову принципу верховенства права. Ви вважаєте, що це окремі характеристики принципу верховенства права чи їх потрібно розглядати в системі?

Лисак А.А.: Я вважаю, що елементи принципу верховенства права повинні працювати в одній системі. І якщо є один елемент, але немає іншого, то ми не можемо вести мову про належну реалізацію цього принципу в кримінальному

праві. Відтак юридичну визначеність і передбачуваність слід розглядати не як ізольовані характеристики, а як взаємопов'язані елементи єдиної системи.

Асистент, кандидат юридичних наук Пташенко Д.С.:

Довгий час в кримінальному праві домінуючим був принцип законності. Однак наразі як законодавство, так і наука стають на шлях домінування принципу верховенства права у кримінальному праві. Чи досліджували Ви підходи до співвідношення принципу верховенства права та законності? І якого підходу притримувалися у своїй роботі?

Лисак А.А.: Дякую за запитання. Серед вчених відсутня єдність у визначенні співвідношення між принципом верховенства права та принципом законності в кримінальному праві. Позиції вчених можна умовно поділити на окремі групи:

1) принцип верховенства права є базисом для принципу законності в кримінальному праві. Принцип верховенства права є загальноправовим принципом, а тому неправильно «опускати» його до рівня галузевого принципу;

2) ототожнення принципу верховенства права та принципу законності в кримінальному праві;

3) різне співвідношення принципів верховенства права та законності у правотворчій та правозастосовчій діяльності. Принцип верховенства права є пріоритетним в правотворчій діяльності, проте в правозастосовчій діяльності принцип законності займає головне значення;

4) за звичайних умов в правозастосовчій діяльності діє принцип законності, а принцип верховенства права починає діяти лише в екстраординарних умовах, впливаючи на кримінально-правові відносини відмінним шляхом, ніж принцип законності;

5) окреме існування один від одного принципів верховенства права та законності. Кримінально-правові відносини розвиваються під дією принципу законності, а вплив принципу верховенства права на розвиток останніх є малоймовірним;

6) принцип верховенства права, будучи ключовим принципом, здійснює свій вплив в кримінально-правовому контексті через свої принципи, зокрема принцип законності, які в сукупності утворюють його зміст. Саме вказаного підходу я притримувалася у своїй роботі.

Асистент, кандидат юридичних наук Пташенко Д.С.:

Уточнююче запитання. Чи не звертали Ви увагу у своїй роботі, як на нормативному рівні закріплені принципи верховенства права та законності в КПК України?

Лисак А.А.: Так, звертала. Слід зазначити, що в КПК України, на відміну від КК України, взагалі закріплюються принципи кримінального провадження, зокрема окремі статті присвячені принципам законності та верховенства права. КПК України визначає принцип верховенства права через людину, її права та свободи, які визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і

спрямованість діяльності держави. В свою чергу, законність тлумачиться як неухильне додержання кримінальних процесуальних норм.

Професор, доктор юридичних наук Кучинська О.П.:

Виходячи з Вашого дослідження та з огляду на дискусії навколо проєкту нового Кримінального кодексу, чи вважаєте Ви за необхідне саме текстуальне закріплення принципу верховенства права в КК України, чи достатньо його доктринального та судового тлумачення як принципу?

Лисак А.А.: Дякую за питання. На мою думку, текстуальне закріплення принципу верховенства права в КК України є не просто доцільним, а необхідним, оскільки потрібно заявити про існування цього принципу у кримінальному праві. Текстуальне закріплення надасть чітке правове підґрунтя для вирішення кримінально-правових ситуацій на основі принципу верховенства права.

Крім того, в кодексах, прийнятих вже після КК України, почала спостерігатись тенденція текстуального закріплення принципів права (КПК України, ЦПК України, КАС України тощо). Як я вже зазначала, КПК України навіть містить окрему статтю, присвячену принципу верховенства права та його змісту.

Професор, кандидат юридичних наук Андрушко П.П.:

Ви згадували, що досліджували судову практику саме в аспекті дотримання принципу верховенства права. За останні роки під час діяльності нинішнього Верховного Суду суттєво зменшилася кількість виправдувальних вироків. Чи не означає це, що Верховний Суд дотримується обвинувального ухилу, який з кожним роком лише поглиблюється?

Лисак А.А.: Дякую за питання. На мою думку, саме по собі зменшення кількості виправдувальних вироків не є автоматичним доказом обвинувального ухилу Верховного Суду, оскільки він не є судом фактів і здійснює касаційний перегляд у межах доводів скарги. Водночас у контексті принципу верховенства права така тенденція є показовою і потребує критичної оцінки.

Вирішальним у цьому аспекті є не статистичний показник, а характер аргументації судових рішень і підхід до оцінки процесуальних порушень та стандарту доведеності. Саме з цих позицій виходить і ЄСПЛ, розглядаючи скарги проти України.

Професор, доктор юридичних наук Волинець Р.А.:

1) Чи не створює, на Вашу думку, принцип верховенства права ризик підміни волі законодавця суддівською правотворчістю?

2) Чим зумовлено те, що перший розділ дисертації присвячений загальнотеоретичним підходам до принципу верховенства права в теорії права, а не безпосередньо кримінально-правовому аналізу?

3) Чи досліджувалися Ви у роботі особливості реалізації принципу верховенства права з огляду на існуючий в Україні воєнний стан?

Лисак А.А.: Дякую за запитання. Я вважаю, що ні. Безумовно, ризик зловживань існує в будь-якій системі, де присутній людський фактор. Однак

превалююча роль у принципі верховенства права належить саме засаді законності, завдяки якій притягнення особи до кримінальної відповідальності чітко регламентовано законодавцем. Однак при цьому, крім законності, наявні і інші складові, які окреслюють рамки, за які не повинен виходити правозастосувач під час вирішення кримінально-правових ситуацій.

Щодо структури дисертаційного дослідження в контексті присвячення першого розділу загальнотеоретичним аспектам, остання зумовлена універсальним характером принципу верховенства права, якого неможливо повноцінно розкрити виключно в межах кримінального права без належного загальнотеоретичного фундаменту. Починаючи аналіз саме із загальнотеоретичного рівня, я мала усвідомлену мету сформувати базу для подальшого дослідження цього принципу в рамках кримінального права.

Окреме завдання щодо аналізу впливу воєнного стану на реалізацію принципу верховенства права в дисертаційному дослідженні я не ставила перед собою, але все ж окремі аспекти знайшли своє відображення в роботі, зокрема, кримінально-правові ситуації по ст. 435-1.

Так, після початку повномасштабного вторгнення розділ XIX КК України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» було доповнено ст. 435-1, яка передбачає кримінальну відповідальність за образу честі та гідності військовослужбовця. З аналізу положень ч. 1 ст. 401 КК України випливає, що суб'єктами скоєння кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX, є військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів. Однак судова практика наразі йде суперечливим шляхом. Зокрема, наявні вироки про визнання винуватими осіб, які не є військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами. При цьому правозастосувачі посилаються на наміри законодавця захистити військовослужбовців, якими він керувався під час доповнення КК України цим кримінальним правопорушенням, що, на мою думку, є неприйнятним.

Професор, кандидат юридичних наук Задоя К.П.:

В своїй роботі Ви досліджували питання щодо наявності колізій між нормами КК України та положеннями міжнародних договорів. Чи можете Ви навести приклад таких колізій?

Лисак А.А.: Дякую за питання. Тривалий час існувала колізія між ст. 369-2 КК України, Кримінальною конвенцією Ради Європи про боротьбу з корупцією та Конвенцією Організації об'єднаних націй проти корупції.

Стаття 369-2 КК України була прийнята саме внаслідок імплементації Україною вищевказаних конвенцій. Офіційні переклади конвенцій мають назву «Зловживання впливом», однак англомовні тексти зазначених міжнародно-правових актів мають словосполучення «trading in influense», що українською означає «торгівля впливом». Редакція ст. 369-2 КК України була сформульована занадто абстрактно та не містила уточнень, за допомогою яких законодавець недвозначно виражав би свою волю, та, як наслідок, основну ідею криміналізації зловживання впливом.

Під час ратифікації ВР України певного міжнародного договору в кримінально-правовій сфері, в КК України мають також вноситися відповідні зміни, направлені на узгодження останнього з міжнародним договором.

Після відповідей на запитання виступили:

Науковий керівник – професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права, доктор юридичних наук, професор Берзін П.С.:

Дисертація Лисак А.А. присвячена вельми актуальній темі. Протягом останніх років принцип верховенства права перебуває у центрі уваги законодавця, науковців-правників та громадськості, оскільки він виступає ключовим орієнтиром на шляху інтеграції України до Європейського Союзу, який вимагає гармонізацію національного законодавства зі своїми стандартами, серед яких вирізняється верховенство права, що є фундаментальною засадою демократичної держави.

Окрім цього, в умовах триваючої воєнної агресії, зростання рівня злочинності та потреби у відновленні суспільної довіри до правоохоронних органів і судової системи роль кримінального права істотно зростає. В цьому контексті принцип верховенства права набуває особливого значення як засада, що забезпечує справедливе та пропорційне втручання держави у сферу прав і свобод людини та громадянина.

Сучасна правозастосовча практика свідчить про наявність в кримінальному законодавстві численних колізій, прогалин та інших вад, які спричинили виникнення різноманітних підходів до вирішення подібних кримінально-правових ситуацій. Наведене, своєю чергою, зумовило появу нестабільної та суперечливої судової практики. За таких обставин принцип верховенства права набуває особливого значення, оскільки слугує інструментом для усунення колізій та прогалин у кримінальному праві, забезпечує справедливе тлумачення кримінально-правових норм та належне застосування практики ЄСПЛ та КСУ.

Дисертація Лисак А.А. є самостійним та завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки й пропозиції, викладені в роботі, становлять вагомий внесок у розвиток теорії кримінального права. Дослідження відзначається структурною узгодженістю, логічною послідовністю та продуманою організацією матеріалу.

Достовірність і обґрунтованість висновків забезпечено широкою джерельною базою, використанням різноманітних наукових методів, обраних відповідно до предмета дослідження, а також логічністю авторського викладу. У своїх міркуваннях Лисак А.А. спирається на здобутки кримінально-правової науки, статистичні дані, міжнародно-правові документи, зарубіжний досвід, положення вітчизняного законодавства, рішення ЄСПЛ та КСУ, іноземну та вітчизняну судову практику. Автором проаналізовано значний обсяг теоретичного, нормативного та емпіричного матеріалу. Окремо варто відмітити, що здобувач охопила доволі велику кількість судових рішень, що дозволило виявити тенденції та проблемні аспекти сучасної правозастосовної практики.

Робота вирізняється концептуальною єдністю й послідовним розкриттям усіх аспектів обраної теми. Переважна більшість положень, винесених на захист, містять новизну або мають суттєвий елемент новизни. За результатами виконання дисертаційної роботи є всі підстави вважати, що вона є одним з перших у вітчизняній науці досліджень, що комплексно розкриває принцип верховенства права у кримінально-правовій площині на теоретичному, нормативному та правозастосовчому рівнях. Отримані результати збагачують кримінально-правову науку, а сформульовані пропозиції сприятимуть удосконаленню чинного законодавства та практики його застосування.

Під час проведення дисертаційного дослідження Лисак А.А. проявила себе як відповідальний і наполегливий дослідник, який володіє загальною та спеціальною компетентностями, і якому вдалося продемонструвати своє вміння логічно викладати та належним чином аналізувати матеріал, формулювати виважені узагальнені висновки, застосовувати різноманітні методи наукового пізнання. Дослідження містить ряд цікавих пропозицій, в тому числі щодо вдосконалення кримінального законодавства. Висновки і теоретичні положення свідчать, що Лисак А.А. може самостійно ставити складні завдання і результативно їх розв'язувати. Здобувач продемонструвала справді високий ступінь обізнаності з предметом свого дисертаційного дослідження.

Таким чином, дисертація Лисак А.А. на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливе наукове завдання, значуще для розвитку кримінально-правової науки, вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики, а саме: визначено зміст і особливості реалізації принципу верховенства права в кримінальному праві.

Дисертація узгоджується з установленими нормативними вимогами, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Рецензенти дисертаційної роботи, які наголосили на позитивних аспектах дослідження та висловили свої побажання та зауваження.

Професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права, доктор юридичних наук, професор Кучинська О.П.:

Принцип верховенства права залишається однією з найбільш дискусійних засад у кримінальному праві. Незважаючи на його закріплення в Конституції України та активне тлумачення Конституційним Судом України та Європейським судом з прав людини, його кримінально-правове значення не отримало належного теоретичного осмислення, що негативно позначається на єдності правозастосовної практики.

Особливої актуальності обрана тема набуває в умовах значної кількості змін до Кримінального кодексу України, що нерідко супроводжується виникненням колізій та прогалин. В таких умовах принцип верховенства права фактично

виконує функцію методологічного орієнтира для тлумачення кримінально-правових норм, а також подолання колізій і прогалин у праві.

Дисертація Лисак А.А. є одним з перших в Україні комплексних досліджень змісту та особливостей реалізації принципу верховенства права у кримінально-правовій площині. Обрана тема відповідає актуальним потребам розвитку кримінально-правової науки, правозастосовної практики та процесу гармонізації національного кримінального законодавства з європейськими правовими стандартами, що в цілому підтверджує її значну теоретичну й практичну цінність.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, ґрунтуються на комплексному аналізі вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства, правозастосовчої практики національних та іноземних судів, рішень Конституційного Суду України, а також Європейського суду з прав людини. В дисертації використано широкий діапазон загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема, історичний, порівняльно-правовий, індуктивний, дедуктивний, аналіз, синтез, формально-логічний, системно-структурний, метод тлумачення норм права.

Архітектоніка дисертації є логічною та збалансованою. Структура дисертації відповідає меті, завданням, предмету та об'єкту дослідження.

Важливе теоретичне значення має теза автора про те, що для кримінального права прийнятним є загальнотеоретичне тлумачення принципу верховенства права, здійснене на основі поелементного підходу, як системоутворюючого принципу, до складу якого входять інші принципи, зокрема дотримання природних прав людини, справедливість, рівність перед законом, законність, правова визначеність, належне врядування, поділ влади на три гілки, незалежність суду і суддів.

Значний науковий інтерес викликає положення дисертації про те, що принцип верховенства права інтегрує в собі інші принципи кримінального права, забезпечуючи їхню єдність, відтак тлумачення верховенства права водночас означає тлумачення й інших засад кримінального права.

Заслуговує на увагу проведений автором аналіз правозастосовчої практики, на основі якого було виявлено низку проблем, пов'язаних з неналежною реалізацією принципу верховенства права. Для вирішення цих проблем в дисертації сформульовано доктринальні (науково обґрунтовані правила до тлумачення та застосування кримінально-правових норм) та нормативні (внесення змін до кримінального законодавства) шляхи їх вирішення, спрямовані на забезпечення одноманітної практики у сфері кримінального права.

Науковою новизною відзначається дослідження генезису принципу верховенства права у кримінальному праві. Автором з'ясовано, що в тексті Кримінального кодексу України відсутнє текстуальне закріплення досліджуваного принципу, оскільки історично принцип верховенства права ототожнювався з принципом законності.

Теоретичне значення дисертації полягає у визначенні змісту та особливостей реалізації принципу верховенства права на рівні кримінального права. Результати дисертаційного дослідження безумовно сприяють розвитку

науки кримінального права, зокрема, в частині дослідження принципів кримінального права в цілому та принципу верховенства права зокрема. Теоретичні положення дисертації можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблем кримінального права, а також у навчальному процесі під час викладання відповідних дисциплін.

Практичне значення дослідження полягає у спрямованості на вдосконалення Кримінального кодексу України, а також у можливості використання сформульованих у роботі висновків і пропозицій у правозастосовчій діяльності. Результати дослідження можуть бути використані судами, органами досудового розслідування та прокуратури з метою забезпечення сталої, передбачуваної та одноманітної правозастосовної практики, спрямованої на належний захист прав і свобод людини та громадянина.

Позитивно оцінюючи проведену дисертантом наукову роботу, водночас зазначимо, що окремі положення дисертаційного дослідження потребують додаткового авторського обґрунтування, а саме:

1. У дисертаційному дослідженні значну увагу приділено аналізу практики Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. Водночас розгляд практики Верховного Суду як суду касаційної інстанції представлено менш системно, що створює певні обмеження для комплексної оцінки фактичного стану реалізації принципу верховенства права в національній правозастосовчій практиці та ускладнює формування цілісного уявлення про ефективність його застосування.

2. У дисертаційному дослідженні приділено недостатньо уваги аналізу проєкту нового Кримінального кодексу України, який знаходиться в процесі створення робочою групою, починаючи з 2019 року. Слід зазначити, що автори цього проєкту пропонують текстуально закріпити в кодексі принципи Кримінального кодексу. При цьому їхня позиція щодо необхідності закріплення в проєкті принципу верховенства права змінювалася кілька разів. Незважаючи на те, що проєкт нового Кримінального кодексу кілька разів згадується в тексті дисертації (с. 71 і 72), дисертантка не проводить аналізу та критики чи схвалення відповідних положень проєкту, зокрема стосовно потреби текстуального закріплення принципу верховенства права.

Зауважимо, що висловлені зауваження об'єктивно зумовлені комплексним характером досліджуваної теми та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Лисак Ангеліни Андріївни на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві» є самостійною, завершеною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для науки кримінального права.

Дисертація виконана на належному рівні, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права, доктор юридичних наук, професор Волинець Р.А.:

Принцип верховенства права набирає все більшого значення як фундаментальна засада функціонування правової держави, а також як орієнтир для розвитку сучасного кримінального права. В умовах трансформації національної правової системи України, реформування кримінального законодавства та активного впливу практики Європейського суду з прав людини питання змісту, місця та механізмів реалізації принципу верховенства права у кримінальному праві набувають особливої теоретичної та практичної ваги.

Особливої актуальності зазначена тема набуває у зв'язку з підготовкою проєкту нового Кримінального кодексу України, в якому пропонується по-новому осмислити систему принципів кримінального права та визначити їх нормативне закріплення. В цьому контексті звернення дисертантки до комплексного аналізу принципу верховенства права у кримінальному праві є своєчасним і виправданим, оскільки спрямоване на подолання фрагментарності наукових підходів, уточнення його змістовних характеристик та визначення ролі цього принципу у формуванні справедливої та передбачуваної моделі кримінально-правового регулювання.

Архітектоніка наукового дослідження є обґрунтованою та збалансованою. Структура дисертації логічно корелюється з визначеною метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Автором глибоко опрацьовано спеціальну літературу, нормативно-правову базу та судову практику. Методологічну базу дисертації складають сукупність загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання. Наведене доводить високий науково-практичний рівень роботи, свідчить про глибину та зваженість наукових висновків, а також викладених у дослідженні практичних рекомендаціях.

Дисертантка обґрунтовано сфокусувала свою увагу на поглибленому аналізі дефініцій «принцип», «верховенство» та «право», з'ясуванні кримінально-правового значення принципу верховенства права, його співвідношення з іншими принципами цієї галузі, вивченні зарубіжного досвіду становлення та реалізації вказаного принципу, осмисленні судової практики вирішення кримінальних справ з допомогою принципу верховенства права, формулюванні обґрунтованих пропозицій щодо шляхів вдосконалення виявлених автором проблем, пов'язаних з неналежною реалізацією цього принципу. Імпонує прагнення здобувача сформувати найбільш прийнятне тлумачення принципу верховенства права з точки зору української дійсності, що було здійснено після системного аналізу відповідного наукового дискурсу.

Особливий інтерес для наукової спільноти складає висновок автора про системний характер принципу верховенства права, який об'єднує в собі інші принципи кримінального права. Крім того, заслуговують на увагу дослідників та суб'єктів законодавчої ініціативи пропозиції щодо внесення змін до Кримінального кодексу України щодо текстуального закріплення принципу верховенства права, а також стосовно регламентації правила подолання колії

між положеннями Кримінального кодексу України та чинного міжнародного договору, ратифікованого Верховною Радою України.

Науковим здобутком дисертантки є вдосконалена нею система правил застосування практики Європейського суду з прав людини щодо тлумачення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій. Остання, безумовно, спрямована на мінімізацію поверхневого, формального, непослідовного, фрагментарного та хибного застосування зазначеної практики у вітчизняному судочинстві.

В дисертації здобувачки містяться й інші висновки та пропозиції, які містять елемент новизни, мають теоретичне та практичне значення для розвитку кримінального права та законодавства, а також є корисними для підвищення ефективності механізму кримінально-правового регулювання.

Основні положення дисертаційної роботи відображено в 7 наукових публікаціях, в тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях з права, а також 3 тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях, чим забезпечено належну апробацію матеріалів дисертаційного дослідження.

Сформульовані здобувачкою висновки дисертації мають фундаментальне та прикладне значення, можуть у подальшому використовуватися у науково-дослідній діяльності, правотворчості, правозастосуванні, навчальному процесі під час викладання курсу «Кримінальне право України» та відповідних спецкурсів, а також при підготовці навчально-методичних матеріалів. Робота виконана державною мовою. Автор має оригінальний науковий стиль. Дисертантка продемонструвала належну функціональну спроможність осмислювати комплексні правові проблеми та пропонувати конкретні способи і алгоритми їх вирішення. Артикульовані дисертанткою судження, узагальнення, пропозиції, рекомендації та висновки є достатньо обґрунтованими та раціональними.

Дисертація є самостійною науковою працею, яку виконано з суворим дотриманням вимог академічної доброчесності. Запропоновані у дисертації висновки та наукова новизна сформульовані автором самостійно та на основі власних наукових досліджень.

Позитивно оцінюючи здійснену автором наукову роботу, в той же час слід зазначити, що деякі положення дисертаційного дослідження вимагають додаткового обґрунтування з боку дисертантки, а саме:

1. У дисертаційному дослідженні автор відстоює доцільність текстуального закріплення принципу верховенства права у Кримінальному кодексі України. Водночас пропозиція здобувачки не отримала у роботі достатньо глибокого та всебічного обґрунтування. Поза увагою залишається питання, чи здатне текстуальне закріплення цього принципу в Кримінальному кодексі надати йому додаткового регулятивного потенціалу, чи воно матиме переважно декларативний характер, дублюючи положення Конституції України та усталену практику Конституційного Суду України.

2. У дисертаційному дослідженні не отримало належного розвитку питання впливу принципу верховенства права на визначення та обмеження меж

суддівського розсуду у кримінальному праві, зокрема під час кваліфікації кримінальних правопорушень і призначення покарання, що має істотне теоретичне та практичне значення для забезпечення правової визначеності й недопущення свавільного правозастосування. Автор переважно зосереджується на позитивному потенціалі принципу верховенства права, разом з тим майже не аналізуючи ризики щодо зловживання застосування останнього у кримінальному праві.

Зауважимо, що висловлені зауваження об'єктивно зумовлені комплексним характером досліджуваної проблеми та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Лисак Ангеліни Андріївни «Принцип верховенства права в кримінальному праві» є самостійною, завершеною науковою роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального права. Дисертація відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

В **обговоренні** дисертаційного дослідження взяли участь:

Асистент, кандидат юридичних наук Пташенко Д.С.:

Зазначив, що дисертація Лисак А.А. на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві» відповідає вимогам, які пред'являються до кваліфікаційної роботи, що подається на здобуття науково-освітнього ступеня доктора філософії у галузі права, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді. Звернув увагу на повноту, обґрунтованість та актуальність теми дисертаційного дослідження та вважає, що дисертація є цілісним та завершеним науковим дослідженням, яке засвідчує високий рівень фахової компетентності автора у даній проблематиці.

Професор, кандидат юридичних наук Андрушко П.П.:

Позитивно оцінив роботу дисертантки. Вказав, що наукова новизна присутня в низці положень дисертаційного дослідження, шо дає змогу погодитись з більшістю сформульованих дисертантом висновків. Певні зауваження, висловлені рецензентами, вочевидь, мають бути враховані як під час публічного захисту, так і при подальшому дослідженні цієї теми, однак зазначене не впливає на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Лисак А.А. на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві». Зауважив,

що дисертація відповідає вимогам, які пред'являються до кваліфікаційної роботи, що подається на здобуття науково-освітнього ступеня доктора філософії у галузі права, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Професор, кандидат юридичних наук Задоя К.П.:

Зауважив, що актуальність дисертаційного дослідження Лисак А.А. не викликає сумнівів. Вказав, що у своїй дисертації Лисак А.А. належно обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила її мету, основні завдання, об'єкт, предмет та відповідні методологічні засади. Дисертація становить собою завершене самостійне дослідження, виконане на актуальну тему. Пропозиції та висновки дисертації належним чином висвітлені в публікаціях автора та апробовані ним.

На підставі наведеного вище Задоя К.П. вважає, що дисертація Лисак А.А. на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві» відповідає вимогам, які пред'являються до кваліфікаційної роботи, що подається на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права, та може бути рекомендована до попереднього розгляду і захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Лисак Ангеліни Андріївни на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

1. Обґрунтування вибору теми дослідження. Кримінальне право характеризується найбільш інтенсивним втручанням у права та свободи людини. Таке втручання не повинно бути безсистемним та хаотичним, а має ґрунтуватись на принципах кримінального права – основоположних засадах, які відображають зміст складових елементів кримінального права як галузі права і забезпечують функціонування механізму кримінально-правового регулювання. Виходячи з положень ст. ст. 8, 129 Конституції України, вбачається, що особливе значення серед усіх принципів належить саме принципу верховенства права.

Протягом останніх років вказаний принцип набув подвійного значення для нашої держави: з одного боку це умова національного права, а з іншого – важливий критерій для інтеграції України до Європейського Союзу, що, серед іншого, вимагає гармонізації національної правової системи зі стандартами Європейського Союзу, у яких верховенство права визнається визначальною засадою демократичної держави.

Сучасна практика застосування кримінально-правових норм в Україні свідчить про наявність в тексті КК України колізій, прогалин, оціночних понять та інших вад. Останні зумовлюють варіативність підходів до вирішення аналогічних кримінально-правових ситуацій, що, у свою чергу, призводить до формування суперечливої та непослідовної судової практики. В цих умовах

прикладного значення набуває принцип верховенства права, який забезпечує, по-перше, подолання колізій та прогалин у кримінальному праві, по-друге, справедливе тлумачення кримінально-правових норм, коли їх буквальне тлумачення є неможливим, по-третє, належне застосування практики ЄСПЛ та КСУ, що в сукупності сприяє єдності підходів у правозастосовчій практиці та підвищенні ефективності кримінально-правового регулювання.

Станом на сьогодні принцип верховенства права є достатньо розробленим в теорії права. Однак у сфері кримінального права принципу верховенства права не приділена належна та достатня увага. Так, окремі аспекти цього принципу висвітлено у дисертаційному дослідженні В.О. Гацелюка «Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції)» (2005), у дисертаційному дослідженні П.С. Демчука «Законність як елемент принципу верховенства права у кримінальному праві» (2024), статтях О.О. Дудорова та М.В. Мазура «Реалізація принципу верховенства права при застосуванні закону про кримінальну відповідальність: постановка проблеми, міжнародний і зарубіжний досвід» (2017), О.О. Дудорова «До питання про кримінально-правовий вимір конституційного принципу верховенства права» (2020), монографічному дослідженні О.С. Олійник «Принципи кримінального права: поняття, система та значення» (2020), статті С.Д. Шапченка «Принцип верховенства права і Кримінальний кодекс України 2001 року: деякі теоретичні, законодавчі та правозастосовчі проблеми» (2001). Також певну увагу цьому принципу приділяли Ю.В. Баулін, П.С. Берзін, Ю.Ю. Коломієць, К.В. Легких, Д.Д. Лилак, М.І. Панов та інші.

Попри наявність значного масиву наукових праць, присвячених дослідженню принципу верховенства права на загальнотеоретичному рівні, у кримінально-правовій науці до цього часу відсутнє цілісне та системне дослідження, яке б розкривало зміст вказаного принципу та особливості його реалізації на теоретичному, нормативному та правозастосовчому рівнях кримінального права. Наведене зумовлює науковий інтерес та практичну потребу у цій роботі.

Кримінальне право має виняткове значення для України, оскільки саме воно регулює питання, пов'язані з притягненням особи до кримінальної відповідальності та застосування найбільш суворих заходів державного примусу. З огляду на триваючу воєнну агресію, підвищення рівня злочинності та необхідність відновлення довіри суспільства до правоохоронної і судової системи, значення кримінального права тільки зростатиме. Принцип верховенства права в цьому контексті виступає важливим орієнтиром, спрямованим на забезпечення справедливого та пропорційного втручання держави в права та свободи людини і громадянина.

Відповідно, лише комплексне дослідження принципу верховенства права у кримінальному праві дасть змогу виявити закономірності його реалізації, визначити проблемні аспекти, запропонувати ефективні шляхи їх подолання, а також сформувати напрямки подальших наукових досліджень

Отже, здобувачка вмотивовано та переконливо обґрунтовує актуальність опрацювання питань, що становлять предмет дослідження.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III, а також відповідно до програмних нормативно-правових актів, зокрема: Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої Загальними зборами Національної академії правових наук України 26 березня 2021 року; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України 25 серпня 2015 року № 501; Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»; Концепції Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікованої Законом України від 21 листопада 2002 р.; Стратегічного плану розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка на період 2018–2025 рр., затвердженого рішенням Вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 12 грудня 2022 р. (протокол № 6).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 7 від 25 листопада 2022 р.).

3. Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є з'ясування змісту та особливостей реалізації принципу верховенства права у кримінально-правовій площині з метою вироблення науково обґрунтованих підходів до його застосування, що сприятиме забезпеченню правильної, послідовної та одноманітної судової практики.

Відповідно до поставленої мети були сформовані такі *завдання дослідження:*

- виявити та проаналізувати наукові підходи до змістовного наповнення та способів тлумачення принципу верховенства права, з'ясувати, які з них є придатними для кримінального права;
- на основі вищезазначеного аналізу сформувати найбільш прийнятне тлумачення принципу верховенства права з точки зору української дійсності;
- визначити кримінально-правове значення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, в тому числі в аспекті кваліфікації діянь та призначення покарання;
- проаналізувати систему принципів кримінального права України і встановити співвідношення між ними і принципом верховенства права;
- з'ясувати генезис (становлення) принципу верховенства права у кримінальному праві;
- виявити проблеми щодо реалізації принципу верховенства права у кримінальному праві;
- запропонувати доктринальні та нормативні шляхи вирішення виявлених проблем для формування одноманітної судової практики.

4. Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням кримінально-протиправних діянь.

5. Предметом дослідження є принцип верховенства права у кримінальному праві.

6. Методи дослідження обрано з огляду на його об'єкт, предмет, мету та завдання. У роботі в сукупності використовувались такі загальнонаукові та спеціально-наукові методи: *історичний* – під час дослідження становлення, еволюції та тенденцій розвитку принципу верховенства права у окремих джерелах кримінального права; *порівняльно-правовий* – під час зіставлення кримінально-правових норм, які закріплюють принцип верховенства права, та практики їх застосування в Україні із досвідом зарубіжних країн, а також правовими позиціями ЄСПЛ; *індуктивний метод* – під час дослідження судової практики національних судів та ЄСПЛ, коли внаслідок розгляду конкретних кримінально-правових ситуацій встановлювалися загальні ознаки принципу верховенства права та проблеми, які виникають під час його реалізації у кримінальному праві; *дедуктивний метод* – під час виведення із загальнотеоретичного тлумачення принципу верховенства права конкретних елементів наведеного принципу на рівні кримінального права; *методи аналізу та синтезу* – під час дослідження доктринальних підходів до тлумачення принципу верховенства права на рівні теорії права та кримінального права, а також узагальнення різних точок зору та формування власної позиції автора; *формально-логічний метод* – під час дослідження змісту кримінально-правових норм та понять, які пов'язані із реалізацією принципу верховенства права; *системно-структурний метод* – під час з'ясування складових елементів принципу верховенства права, а також його співвідношення з іншими принципами кримінального права; *метод тлумачення норм права* – під час розкриття змісту окремих положень кримінального законодавства.

7. Наукова новизна дослідження. В дисертаційному дослідженні вперше у юридичній науці України комплексно досліджено принцип верховенства права та його реалізацію у кримінальному праві. До найбільш важливих результатів, які відображають наукову новизну дисертаційної роботи, можна віднести такі положення:

Уперше:

– встановлено, що загальнотеоретичне тлумачення принципу верховенства права з точки зору поелементного підходу як системоутворюючого принципу, до складу якого входять принципи нижчого рангу (підпринципи), зокрема дотримання природних прав людини, справедливість, рівність перед законом, законність, правова визначеність, належне врядування, поділ влади на три гілки, незалежність суду і суддів, є прийнятним для кримінального права;

– здійснено аналіз становлення та розвитку принципу верховенства права і особливостей його реалізації у кримінальному праві. Встановлено, що в Україні вказаний принцип еволюціонував від повного ототожнення із верховенством закону та відсутністю в джерелах кримінального права до отримання самостійного прикладного значення та змістовного закріплення в КК України;

– комплексно розкрито кримінально-правове значення принципу верховенства права (узгодження та відповідність положень КК України нормам Конституції України, міжнародними договорам, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також загальновизнаним міжнародним принципам; відповідність норм КК України рішенням КСУ та практиці ЄСПЛ; визначеність кримінальних правопорушень, а також відповідальності за їх скоєння лише нормами КК України; системне узгодження положень Загальної та Особливої частини КК України; визначення змісту окремих інститутів та субінститутів кримінального права, коли відсутні відповідні нормативні орієнтири);

– на основі аналізу правозастосовчої практики виявлено наявність численних проблем, для розв'язання яких сформовано комплекс правил, які мають застосовуватися правозастосувачами під час вирішення кримінально-правових ситуацій, найбільш значущими з яких є такі: (1) в разі наявності протиріччя між приписами КК України та нормами ратифікованих ВРУ міжнародних договорів, застосуванню підлягає норма ратифікованого міжнародного договору; (2) в разі наявності протиріччя між нормами кримінального права, застосуванню підлягає норма, яка ставить суб'єкта кримінального правопорушення в найбільш сприятливе становище.

Удосконалено:

– правила застосування практики ЄСПЛ, що містить в собі тлумачення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, які направлені на усунення поверхневого, формального, непослідовного, вибіркового та неправильного застосування національними судами цієї практики;

– положення про можливість застосування у кримінальному праві аналогії закону, крім випадків визначення кримінальної протиправності діяння та кримінально-правових наслідків за його скоєння, оскільки лише в таких випадках потенційний суб'єкт кримінального правопорушення буде поставлений в несприятливе становище та позбавлений можливості прогнозувати кримінально-правові наслідки своїх діянь;

– положення про можливість зворотної (ретроспективної) дії в часі рішень КСУ, якими певні кримінально-правові норми визнані неконституційними, до відносин, які виникли до ухвалення таких рішень, оскільки в цих випадках кримінально-правова норма втрачає свою чинність не через прийняття ВРУ окремого закону, а внаслідок визнання її не конституційною саме за рішенням КСУ.

Набули подальшого розвитку:

– теоретичні положення про систему принципів кримінального права. Встановлено, що систематизація останніх залежно від сфери дії в системі права є умовною та не відображає в повній мірі їх специфіку, оскільки якщо принцип відповідає певному елементу системи права, він має бути присутній в кожній кримінально-правовій нормі такого елементу, що не відповідає дійсності. Виявлено, що принципи кримінального права у своїй сукупності формують зміст принципу верховенства права. Відтак принцип верховенства права окреслює контури інших принципів кримінального права, чим зв'язує їх в єдину систему;

– пропозиції по вдосконаленню КК України та інших актів, серед яких запропоновано: (1) текстуально закріпити у КК України принцип верховенства права, що створить для правозастосувачів нормативну основу для його застосування під час вирішення кримінально-правових ситуацій та усуне будь-які сумніви в неможливості наведеного; (2) доповнити КК України положенням про можливість застосування аналогії закону в Загальній частині КК України – з аналогічних мотивів; (3) доповнити КК України правилом подолання колії між нормою КК України та чинного міжнародного договору, ратифікованого ВРУ, враховуючи складність цього виду колізії та процеси гармонізації законодавства України та ЄС; (4) внести зміни до Конституції України – для передбачення Основним Законом кримінальних поступків, а не лише злочинів.

8. Теоретичне значення. Основні положення дисертаційної роботи, отримані результати та висновки є підґрунтям для подальших наукових розробок принципів права в цілому, принципів кримінального права та принципу верховенства права.

9. Практичне значення одержаних результатів. Викладені в роботі положення можуть бути використані в:

– *науково-дослідній діяльності* – під час подальших досліджень теоретичних питань щодо принципів права в цілому, принципів кримінального права та принципу верховенства права;

– *правотворчості* – під час внесення до КК України відповідних змін, спрямованих на його вдосконалення;

– *правозастосуванні* – під час вирішення кримінально-правових ситуацій, які потребують подолання колізій, прогалин, особливого тлумачення або застосування норм кримінального права;

– *навчальному процесі* – під час викладання курсу «Кримінальне право України» та відповідних спецкурсів, а також під час створення методичних матеріалів, посібників та підручників із зазначених курсів.

10. Особистий внесок здобувача. Положення, рекомендації та висновки, викладені в дисертації, є науковими дослідженнями, виконаними здобувачем самостійно з дотриманням академічної доброчесності.

11. Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження були апробовані на таких заходах: міжнародній науковій інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки (випуск 53)» (м. Тернопіль, 18-19 вересня 2023 р.); VI міжнародній науково-практичній конференції «Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект» (м. Одеса, 29-30 вересня 2023 р.); XII міжнародній науково-практичній конференції «Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти» (м. Львів, 19-20 вересня 2024 р.).

12. Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано у 4 статтях, розміщених у наукових виданнях МОН України, визначених як фахові з юридичних наук.

Список опублікованих праць за темою дисертації

Наукові праці,
в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лисак А. А. Поняття принципів права в площині кримінального права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1 (2024). С. 510–515.
2. Лисак А. А. Тлумачення принципу верховенства права в практиці ЄСПЛ: кримінально-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права.* 2024. Вип. 102. С. 80-88.
3. Лисак А.А. Проблеми застосування національними судами практики ЄСПЛ щодо тлумачення принципу верховенства права у кримінально-правовому аспекті. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 263–270.
4. Лисак А.А. Принцип верховенства права у практиці КСУ: кримінально-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право».* 2025. № 90 (4). С. 82–87.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Лисак А.А. Співвідношення принципів кримінального права та кримінального законодавства. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* (випуск 53): матеріали міжнар. наук.-інтер. конф. (Тернопіль, 18-19 вересня 2023 р.). Тернопіль: ФОП Шпак В.Б., 2023. С. 60-63.
6. Лисак А.А. До питання класифікації принципів кримінального права. *«Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект»:* матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29-30 вересня 2023 р.). Одеса: ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. С. 65-66.
7. Лисак А.А. До питання закріплення принципу верховенства права в чинному КК України. *Практичні та теоретичні питання розвитку науки та освіти:* матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19-20 вересня 2024 р.). Львів: Львівський науковий форум. С. 83-84.

13. Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації державною та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 211 сторінок. Список використаних джерел нараховує 286 найменувань.

14. Характеристика особистості здобувача. Лисак Ангеліна Андріївна з 01.10.2022 року по теперішній час навчається в аспірантурі Київського національного університету імені Тараса Шевченка на третьому рівні вищої освіти за спеціальністю 081 «Право», галузь знань 08 «Право». За час підготовки дисертаційного дослідження зарекомендувала себе наполегливим, старанним та ініціативним аспірантом, який добре володіє обраною темою і здатен до аналітичної роботи.

Лисак Ангеліна Андріївна повністю виконала освітньо-наукову програму Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю 081 «Право», а також самостійно проводила наукове дослідження за темою дисертаційного дослідження.

15. Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури.

16. Відповідно до п. 15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), ***пропонується такий склад разової ради:***

Голова ради:

Дудоров Олександр Олексійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензенти:

Волинець Руслан Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кучинська Оксана Петрівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти:

Бабікова Олена Сергіївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ.

Загиней-Заболотенко Зоя Аполлінаріївна – доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Жоден з членів разової спеціалізованої вченої ради не має реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувачки Лисак Ангеліни Андріївни (зокрема, не є його близькими особами) та/або його наукового керівника.

У результаті попередньої експертизи дисертації **Лисак Ангеліни Андріївни** та повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Лисак Ангеліни Андріївни** на тему **«Принцип верховенства права в кримінальному праві».**

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Лисак А.А. відповідає спеціальності 081 Право та вимогам **Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах),** затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, пп. **6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,** затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію **Лисак Ангеліни Андріївни** на тему **«Принцип верховенства права в кримінальному праві»** до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

4. Рекомендувати вченій раді Навчально-наукового інституту права затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Дудоров Олександр Олексійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Рецензенти:

Волинець Руслан Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кучинська Оксана Петрівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Офіційні опоненти:

Бабікова Олена Сергіївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ.

Загиней-Заболотенко Зоя Аполлінаріївна – доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Головуюча на засіданні кафедри ставить на відкрите голосування питання щодо рекомендації до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді дисертації **Лисак Ангеліни Андріївни** на тему «Принцип верховенства права в кримінальному праві» (запрошена Кучинська О.П. участі в голосуванні не бере).

Результати голосування щодо рекомендації до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді дисертації **Лисак Ангеліни Андріївни:**

«За» – 16 осіб.
«Проти» – немає.
«Утримались» – немає.

Презентація Лисак Ангеліни Андріївни на 13 сторінках додається.

Директорка
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор **Оксана ВАСИЛЬЧЕНКО**

Головуюча на засіданні
завідувачка кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент **Анжела СТРИЖЕВСЬКА**

Секретар засідання **Людмила ГАРАЩЕНКО**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут права
Кафедра кримінально-правової політики та кримінального права

Дисертація Лисак Ангеліни Андріївни
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 Право на тему:

«ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ»

Науковий керівник:
Берзін Павло Сергійович,
доктор юридичних наук, професор

Обґрунтування вибору теми дослідження

І. Кримінальне право характеризується найбільш інтенсивним втручанням у права та свободи людини. Таке втручання не повинно бути безсистемним та хаотичним, а має ґрунтуватись на принципах кримінального права. Виходячи з положень ст. ст. 8, 129 Конституції України, вбачається, що особливе значення серед усіх принципів належить саме принципу верховенства права.

Протягом останніх років вказаний принцип набув подвійного значення для нашої держави: з одного боку це умова національного права, а з іншого – важливий критерій для інтеграції України до Європейського Союзу.

Обґрунтування вибору теми дослідження

II. Попри наявність значного масиву наукових праць, присвячених дослідженню принципу верховенства права на загальнотеоретичному рівні, у кримінально-правовій науці до цього часу відсутнє цілісне та системне дослідження, яке б розкривало зміст вказаного принципу та особливості його реалізації на теоретичному, нормативному та правозастосовчому рівнях кримінального права. Наведене зумовлює науковий інтерес та практичну потребу у цій роботі.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Militat. Honor et Gloria
1834

Мета дослідження

Метою дисертаційного дослідження є з'ясування змісту та особливостей реалізації принципу верховенства права у кримінально-правовій площині з метою вироблення науково обґрунтованих підходів до його застосування, що сприятиме забезпеченню правильної, послідовної та одноманітної судової практики.

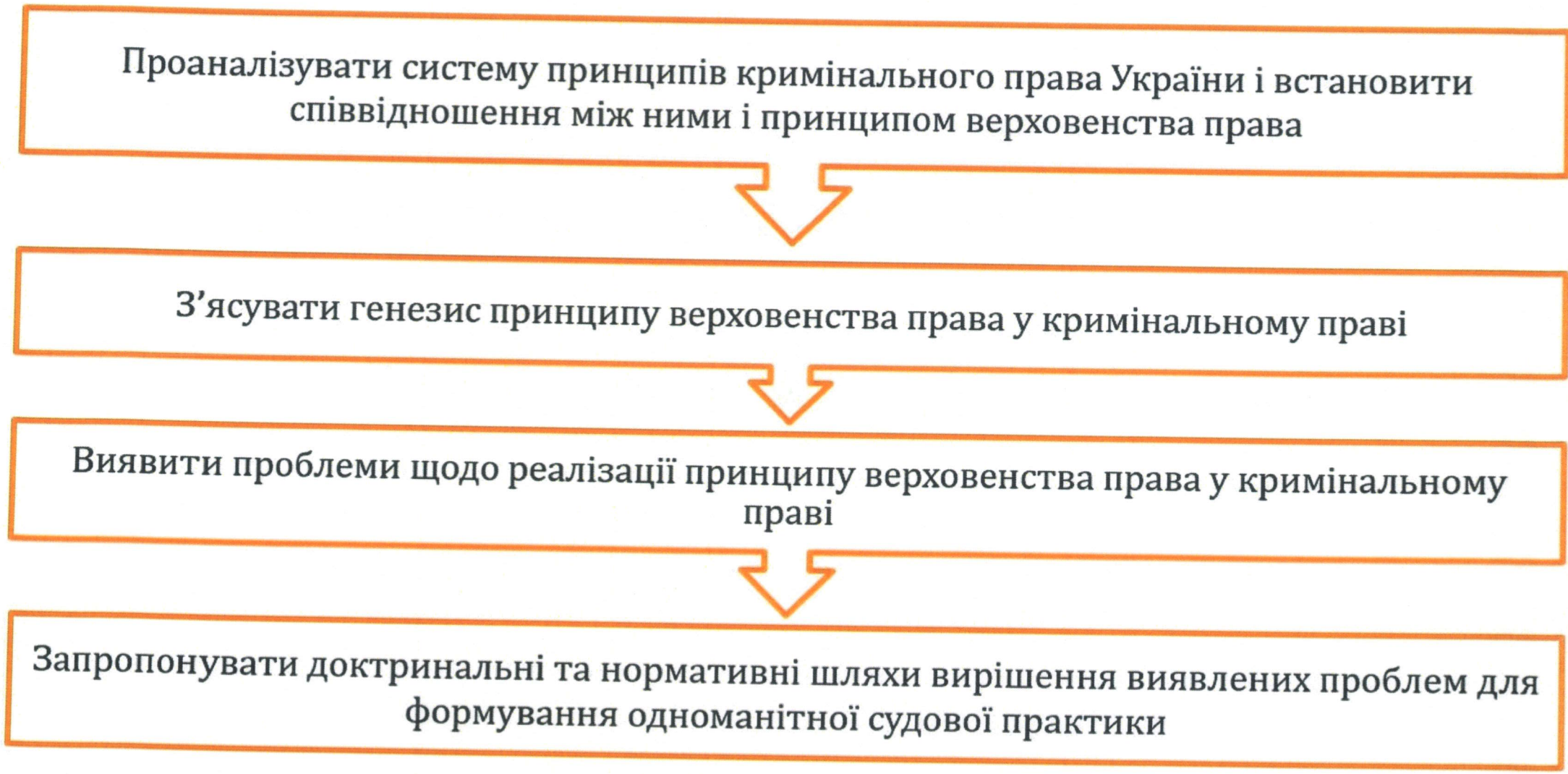

Завдання дослідження

Виявити та проаналізувати наукові підходи до змістовного наповнення та способів тлумачення принципу верховенства права, з'ясувати, які з них є придатними для кримінального права

Визначити кримінально-правове значення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, в тому числі в аспекті кваліфікації діянь та призначення покарання

На основі вищезазначеного аналізу сформувати найбільш прийнятне тлумачення принципу верховенства права з точки зору української дійсності

Проаналізувати систему принципів кримінального права України і встановити співвідношення між ними і принципом верховенства права
З'ясувати генезис принципу верховенства права у кримінальному праві
Виявити проблеми щодо реалізації принципу верховенства права у кримінальному праві
Запропонувати доктринальні та нормативні шляхи вирішення виявлених проблем для формування одноманітної судової практики

Об'єкт та предмет дослідження

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з вчиненням кримінально-протиправних діянь.

Предметом дослідження є принцип верховенства права у кримінальному праві.

Методи дослідження

Історичний – під час дослідження становлення, еволюції та тенденцій розвитку принципу верховенства права у окремих джерелах кримінального права

Індуктивний метод дозволив встановити загальні ознаки принципу верховенства права та проблеми, які виникають під час його реалізації у кримінальному праві

Дедуктивний метод дозволив виявити конкретні елементів досліджуваного принципу на рівні кримінального права

Порівняльно-правовий – під час зіставлення кримінально-правових норм різних держав

Методи аналізу та синтезу – під час дослідження доктринальних підходів до тлумачення принципу верховенства права на рівні теорії права та кримінального права, а також узагальнення різних точок зору та формування власної позиції

Системно-структурний – під час з'ясування складових елементів принципу верховенства права, а також його співвідношення з іншими принципами кримінального права

Формально-логічний метод – під час дослідження змісту кримінально-правових норм та понять, які пов'язані із реалізацією принципу верховенства права

Метод тлумачення норм права – під час розкриття змісту окремих положень кримінального законодавства

Наукова новизна

Вперше:

встановлено, що загальнотеоретичне тлумачення принципу верховенства права з точки зору поелементного підходу як системоутворюючого принципу, до складу якого входять принципи нижчого рангу (підпринципи), зокрема дотримання природних прав людини, справедливість, рівність перед законом, законність, правова визначеність, належне врядування, поділ влади на три гілки, незалежність суду і суддів, є прийнятним для кримінального права;

здійснено аналіз становлення та розвитку принципу верховенства права і особливостей його реалізації у кримінальному праві. Встановлено, що в Україні вказаний принцип еволюціонував від повного ототожнення із верховенством закону та відсутністю в джерелах кримінального права до отримання самостійного прикладного значення та змістовного закріплення в КК України;

Наукова новизна

Вперше:

комплексно розкрито кримінально-правове значення принципу верховенства права (узгодження та відповідність положень КК України нормам Конституції України, міжнародними договорам, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також загальновизнаним міжнародним принципам; відповідність норм КК України рішенням КСУ та практиці ЄСПЛ; визначеність кримінальних правопорушень, а також відповідальності за їх скоєння лише нормами КК України; системне узгодження положень Загальної та Особливої частини КК України; визначення змісту окремих інститутів та субінститутів кримінального права, коли відсутні відповідні нормативні орієнтири);

на основі аналізу правозастосовчої практики виявлено наявність численних проблем, для розв'язання яких сформовано комплекс правил, які мають застосовуватися правозастосувачами під час вирішення кримінально-правових ситуацій.

Наукова новизна

Удосконалено:

правила застосування практики ЄСПЛ, що містить в собі тлумачення принципу верховенства права для вирішення кримінально-правових ситуацій, які направлені на усунення поверхневого, формального, непослідовного, вибіркового та неправильного застосування національними судами цієї практики;

положення про можливість застосування у кримінальному праві аналогії закону, крім випадків визначення кримінальної протиправності діяння та кримінально-правових наслідків за його скоєння, оскільки лише в таких випадках потенційний суб'єкт кримінального правопорушення буде поставлений в несприятливе становище та позбавлений можливості прогнозувати кримінально-правові наслідки своїх діянь;

положення про можливість зворотної (ретроспективної) дії в часі рішень КСУ, якими певні кримінально-правові норми визнані неконституційними, до відносин, які виникли до ухвалення таких рішень, оскільки в цих випадках кримінально-правова норма втрачає свою чинність не через прийняття ВРУ окремого закону, а внаслідок визнання її не конституційною саме за рішенням КСУ.

Наукова новизна

Набули подальшого розвитку:

теоретичні положення про систему принципів кримінального права. Встановлено, що систематизація останніх залежно від сфери дії в системі права є умовною та не відображає в повній мірі їх специфіку, оскільки якщо принцип відповідає певному елементу системи права, він має бути присутній в кожній кримінально-правовій нормі такого елементу, що не відповідає дійсності. Виявлено, що принципи кримінального права у своїй сукупності формують зміст принципу верховенства права. Відтак принцип верховенства права окреслює контури інших принципів кримінального права, чим зв'язує їх в єдину систему;

пропозиції по вдосконаленню КК України та інших актів, серед яких запропоновано: (1) текстуально закріпити у КК України принцип верховенства права, що створить для правозастосувачів нормативну основу для його застосування під час вирішення кримінально-правових ситуацій та усуне будь-які сумніви в неможливості наведеного; (2) доповнити КК України положенням про можливість застосування аналогії закону в Загальній частині КК України – з аналогічних мотивів; (3) доповнити КК України правилом подолання колії між нормою КК України та чинного міжнародного договору, ратифікованого ВРУ, враховуючи складність цього виду колізії та процеси гармонізації законодавства України та ЄС; (4) внести зміни до Конституції України – для передбачення Основним Законом кримінальних поступків, а не лише злочинів.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!